

"השדה" – צמיחתו של ירחון חקלאי

העתון הוותיק מס' 2 בישראל מופיע מאז 1920

אהרון יפה

הסתדרות הפועלים החקלאים והמרכז החקלאי. "השדה" מופיע מאז 1920, והוא העתון הוותיק מס' 2 בישראל, לאחר "הארץ", המופיע ברציפות מיוני 1919.

"השדה" ניסה, במשך כל שנות הופעתו, לפעול בהתאם לעקרונות יוזמיו, שהיו הוגי הדעות של המושב החקלאי (אליעזר יפה היה גם בין הוגי הדעות ומייסדי מושב העובדים הראשון נהלל), כלומר, כמי שעוסק בכל ענפי "המשק החקלאי המעורב". על כן יועד "השדה" לחקלאים בפועל ומטרתו היתה להביא להם את תוצאות המחקר החקלאי במוסדות המחקר, ההוראה וההדרכה, שכלולים וחידושים מהמחקר אותם יש ליישם בשדה ובמשק והנחיות עונתיות לעבודה מאת מדריכים מוסמכים. הובאו בו תמציות של מחקרים וחידושים מהספרות החקלאית העולמית וכן נושאים מתחומי הכלכלה והמדיניות החקלאית.

בעבר טיפל הירחון במתן מידע על הנעשה ביישובים, וזמן מסוים אף היה בו מדור ספרותי חקלאי ("מראות הכפר" בעריכת יעקב פייכמן). בשנותיו הראשונות לא חולק הירחון למדורים ורק בתוכן העניינים השנתי רוכזו שמות המאמרים לפי מדורים. בסוף שנות ה-40 כבר היתה כל חוברת מחולקת למדורים, כשהראשון בהם היה מדור "גידולי שדה". במהלך השנים נוספו מדורים חדשים בהתאם לצרכי המשק החקלאי. אחרי קום המדינה ובוא גלי העלייה הגדולים, שחלקם הופנה לחקלאות, כלל מדור הירקות גם "הוראות לעונה" בניקוד, לטובת החקלאים העולים החדשים שהקריאה בעברית היה קשה עליהם. במרוצת השנים נוספו לירחון מדורים כלליים וכלכליים: "בשדות ישראל" מדור המרכז החקלאי, כלכלה חקלאית, מערכות מידע ומיחשוב, חוקי חקלאות ובשנה האחרונה, ברות הימים האלה, נוסף מדור החקלאות והמשק באינטרנט.

עורכי "השדה"

את "השדה" ערך בתקופה הראשונה הוגה הדעות של תנועת המושבים, אליעזר יפה. מאוחר יותר, ובפרקי זמן קצרים, עסקו בעריכה ברוך צ'יויק ואוריה פלדמן. בשנת 1921 קיבל על עצמו את עריכת "השדה" שמואל דוד יפה, שהיה העורך האחראי עד

הקמת המושבות החקלאיות הראשונות בארץ ישראל בשלהי המאה ה-19 והניסיונות לבססן על ענפי החקלאות המסורתיים בארץ, הביאו את המתיישבים הראשונים עד לסף רעב. המקור לידע החקלאי של רוב המתיישבים היה המשק הערבי השכן והניסיון שהביאו עימם כמה מהם ממזרח אירופה בעלת הקרקעות החדשנות ורוויות המים. המתיישבים באו לארץ שאקלימה היה זר להם, כמו גם מיעוט המשקעים ואיכות הקרקעות והשדות. גורמים אלה הביאו לכך שהמתיישבים לא ראו ברכה בעמלם.

כיבוש הארץ על ידי הבריטים בתום מלחמת העולם הראשונה הפיח תקוות רבות להתאוששות חברתית-כלכלית ממשבר מלחמת העולם, הרעב והגירושים בימי השלטון העות'מאני המתפורר. חלק חשוב מאנשי "היישוב החדש" התגורר במושבות יהודה והגליל והתפרנס מחקלאות. מגזר זה נפגע קשה במלחמה ונקלע למשבר. משקים חקלאיים קרטו והיה צורך בשיקים כלכלי, מקצועי ואנושי של המשק החקלאי בארץ. אחת הדרכים לכך היתה עידוד והפצת הידע החקלאי והרחבת המחקר על מנת להעלות את רמת החקלאות, להרבות יכולים ולהכניס לארץ שיטות וחידושים פרי המחקר החקלאי בארץ ובעולם.

ייסוד "השדה"

באייר תר"ף (מאי 1920) התכנסה במקווה ישראל ועידת מפלגת "הפועל הצעיר". אחת מהחלטות ועידה זו, החלטה אותה יזמו אליעזר יפה, יעקב אורי ושלמה צמח, היתה על ייסוד "השדה". "הירחון למשק החקלאי המעורב",* כפי שנקרא אז, שימש ככלי ביטוי ל"הפועל הצעיר". מאוחר יותר, בחנוכה תרפ"א (דצמבר 1920), משנוסדה הסתדרות העובדים הכללית, היה "השדה" לביטאון

* בתחילת הופעתו של "השדה" היה המשק החקלאי, גם במושב וגם בקיבוץ, משק מעורב. בכל משק היה מגוון של ענפים, וגם חברי הקיבוצים התחלפו בעבודתם בענפים השונים. במרוצת השנים, ובייחוד בשנים האחרונות, נעשה המשק פחות ופחות מעורב, וכל משק מתמחה בענף או בגידול מסוים. לכן הושמטה משמו של הירחון המלה "המעורב", ו"השדה" נעשה ירחון לכפר ולחקלאות ומתפרסם בו מגוון העניינים הקשורים במגזר הכפרי.

השדה

ירחון שמושי למשק החקלאי המערבי.
(נוסד ע"י הועדה להקלאות של הפועל הצעיר).

יצא לאור

חוב' אי"מ - ע"י הועדה להקלאות של הפועל הצעיר.
דו"א - הסתדרות הפועלים החקלאים בא"י.

בעדיבות

א. ל. יפה ובורוך צי"יק
(מחוב' 1)

כרך א'

(חוברות אי"מ)

תדפיס תרפי"א

תל-אביב

דפוס קואופרטיבי הפועל הצעיר - תל-אביב

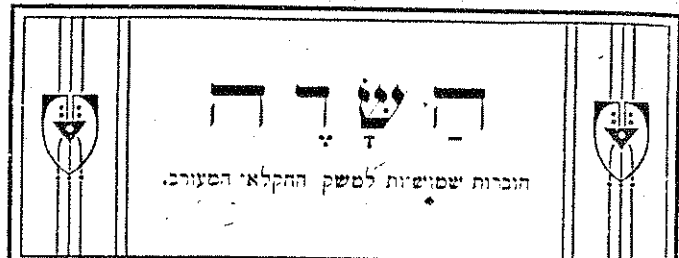
אחריו ניהלו את "השדה" מריון כהן ויעל בירן. ב-1950 הצטרף למערכת יוסף מ. מרגלית, איש כפר מל"ל. ב-1958, עם פטירתו של ש.ד. יפה, נתמנה מרגלית לעורך ראשי, והוא המשיך לערוך את "השדה" עד שנת 1996, כאשר יצא לגמלאות. עד 1990 שימש "השדה", כאמור, ביטאוננו של המרכז החקלאי

ש 3 יני

הוספה חרשית להפועל הצעיר

תמוז, תר"ס.

חוברת ראשונה.

יזיל ע"י ועדת ההקלאות של "הפועל הצעיר"
בעדיבות א. ל. יפה.

תוכן הענינים:

א) לטוטה במקצועות	ב) המשקים העבריים בא"י ואפ"ם לפני התכנון
ג) הישגות ופנ הודיעה על יכולת התפתח	ד) לנהול זרעים
ה) הקיסוסט לנן הירק	ו) קצרות (מקרים מספוחי-אראמה)
ז) הסלפנטים	ח) שמור ביצים
ט) ע"ד החליבה והפרה	י) כמסורת
יא) לטפול בששמלות הארנבים	יב) להרכבת השקר
יג) כמרכי הגפן	יד) לכלכלת הבית והמסכה
טו) סחורי השוק	טז) אל הקוראים
יז) סודעות	

דפוס א. איתן וס. שושני, יפ"ה

לפטירתו בשנת 1958, כשלידו מסייע פרק זמן עקיבא אטינגר שעשה להעלאת רמת הירחון. עד 1934 היה עורך "השדה" גם איש המנהלה של העתון. אז הוחלט לפצל את התפקיד וליד העורך הועמד י. פישלר כמנהל "השדה". בפעולה נמרצת שלו נעשה "השדה" מו"ל של כתבי עת חקלאיים נוספים ושל ספרות חקלאית במסגרת "ספריית השדה".

ופיע רץ.
תאם יעוד אשון רב"י.
זביא וראה שדה וובאו למית
זומן נריכת ורק בסוף יאשון ודשים עלייה וראות קריאה דורים לכלה זרונה

דפוס קואופרטיבי הפועל הצעיר - תל-אביב

ומימן את עצמו מדמי מנוי וממודעות. הירחון אף תמך, במידת מה, במרכז החקלאי. עם ריבוי כתבי העת החקלאיים בארץ והירידה במספר החקלאים, פחתו בהתמדה המנויים והמודעות. כשנוכח המרכז החקלאי כי לא יוכל להחזיק ב"השדה" בעצמו, מסר את הירחון לזכיון תמורת תמלוגים. הזכיון עושה מאמצים רבים לקיים את "השדה" בתנאים הנוכחיים, של ריבוי מספר הביטאונים החקלאיים המתמחים. בשנתיים האחרונות עבר "השדה" מתיחת פנים, כאשר העורכים מנסים להפכו לפופולרי יותר גם בתוכן, גם בטיב הנייר וגם בצבעוניות, תוך צמצום מספר העמודים בחוברת. מגמה זו נובעת מהרצון לקלוע לטעמו של הקורא הממוצע, הרוצה במידע מתומצת ומרוכז.

מאז ייסודו גדל העתון והתרחב בכמותו. מחוברות "רוות" היה הירחון לחוברת בת 100-120 עמודים באמצע שנות ה-70 ועד לחוברת בת כ-160 עמודים בראשית שנות ה-90. היום הצטמצם מספר העמודים לכ-80-90 עמודים בחוברת. יש לציין, כי במשך עשרות שנים, עד לשנה האחרונה, נדפס תוכן העניינים של כל חוברת "השדה" גם באנגלית ולצד מאמרי מחקר נדפסו גם התמציות (abstracts) שלהם באנגלית. עתה מופיע "השדה" רק בעברית.

מדיניות המערכת הגבילה את אורכו של מאמר מקצועי ממוצע ל-2-4 עמודים, כדי לא להלאות את החקלאי הטרוד בעבודתו ולהביא לו את תמצית החידושים משדה המחקר. מאמר שכזה אינו יכול לסכם את תורת החקלאות בענף מסוים. התגלה צורך, על כן, להקים לצד הירחון הוצאה לאור של ספרים חקלאיים שיכילו מידע מקיף ומורחב בענפים השונים. ליד "השדה" החלו, שנים מעטות לאחר הקמתו, להופיע ספרים חקלאיים שונים, הן כ"פרס למנויים", והן למכירה בנפרד. במרוצת השנים נעשתה הוצאת הספרים למפעל של קבע, מתוך מגמה למלא את החסר בתחום זה.

מאז הקמתו ובמשך עשרות שנים נדפס "השדה" בשחור-לבן בלבד, כולל התמונות. רק עטיפת החוברת נדפסה בירוק, כיאות לירחון חקלאי. בשנות ה-70 נדפסה עטיפת כל חוברת בצבע אחר על פי הנושא המוביל בחוברת ושיקול העורך. ב-1981 הונהגה עטיפה צבעונית ובהמשך גם הוכנס מדי פעם לחוברת דף צבעוני, שבו רוכזו תמונות השייכות למאמר אחד או למאמרים אחדים. החל משנות ה-90 הודפס "השדה" על נייר משובח יותר שהחליף את נייר העתון שבו הודפס עד אז, והונהגה הדפסת צבע בחלקים מן החוברת, בעיקר מודעות צבעוניות.

פירסומים קבועים ליד "השדה"

בשנת 1943 החל להופיע בתוך "השדה" מדור מיוחד לנוער החקלאי בשם "השדה לנוער". ב-1948 הופיע "השדה לנוער" ככתב עת בפני עצמו, תחילה כדו ירחון ואחר כך כירחון. ערך אותו נחמן תרדיון איש יפעת (אז קבוצת השרון ברמת דוד). כתב

עת זה הופיע במשך כעשר שנים. בשנות ה-50, משתדל להופיע הירחון "הטבע והארץ" בעריכת אוריה פלדמן, הוא הציג, ביחד עם שמואל אביצור, להוציא כתב עת לנוער ולציבור הכללי. זה היה כתב עת עממי, אך כתוב בידי טובי המומחים. כך נוצר "טבע וארץ". בסוף שנות ה-60 הצטרפה החברה להגנת הטבע כשותפה בעתון זה והפיצה אותו בין כל חבריה. בראשית שנות ה-70 לקחה החברה להגנת הטבע את החסות על הירחון ועימו גם את 2,000 המנויים. פרישת החברה להגנת הטבע, ועימה הירחון, לוותה בסיכסוך מר בין שני הגופים והמתיחות ביניהם נמשכה שנים. ב-1969 פרש גם העורך נ. תרדיון ובמקומו התמנו מיכה לבנה, איש מעין ברוך וצילה דרורי.

תחילתם של שני כתבי עת אחרים, "משק העופות" ו"גן ונוף" אף היא היתה ב"השדה" במדורים מורחבים ובהוצאת "ספריית השדה". במסגרת "ספריית השדה" הם נקראו "השדה למשק העופות" (בעריכת ש.ד. יפה) ו"השדה לגן ולנוף" (בעריכת נחמן תרדיון). מאוחר יותר נטלו אותם האירגונים המתאימים תחת חסותם והוציאו אותם לאור בעצמם.

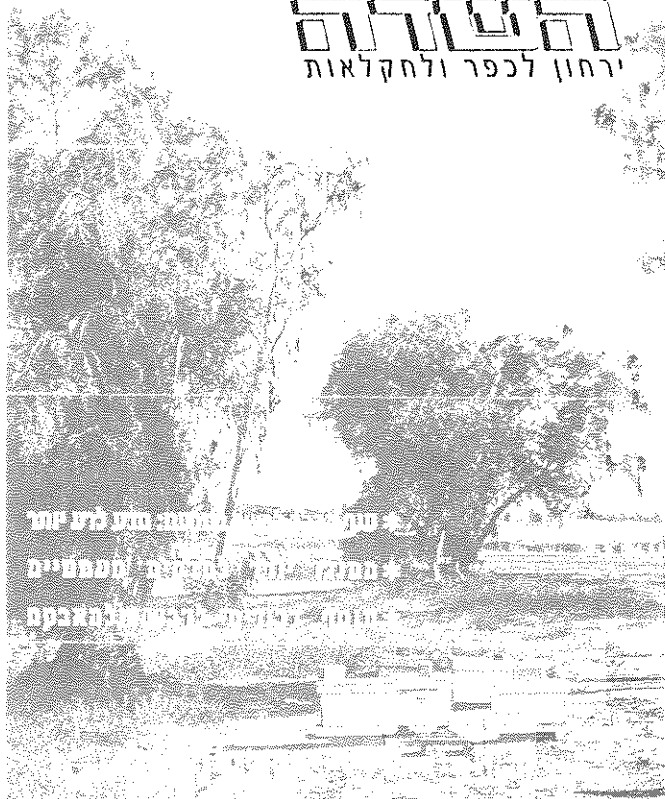
בשנת 1957, עם התפתחות הטכנולוגיה החקלאית והעלאת רמת המיכון, החלה "ספריית השדה" בהוצאת כתב עת למיכון חקלאי. בסיוע פעיל של מספר אירגונים מקצועיים ובייחוד ארגון עובדי הפלחה והאגף למיכון וטכנולוגיה במשרד החקלאות, החל להופיע הרבעון "מיכון חקלאי" בעריכת ש.ד. יפה, שאחר כך הפך לדו ירחון. כרבות הימים שונה שמו ל"מיכון והנדסה בחקלאות". עם פרישת העורך הראשון החליף אותו פרופ' ש. אטינגן מהטכניון, ולאחריו באו חיים רותם והעורך המקצועי יהוא אפט.

במהלך השנים נעשו שני ניסיונות להוציא לאור את "השדה" באנגלית להפצה ברחבי העולם. הניסיון הראשון היה בהוצאת "Hassadeh Quarterly" בשנים 1989-1990, תחילה על ידי ההנהלה ולבסוף על ידי הזכיון גיא קלוג. הניסיון השני נקרא "Hassadeh International" שהופיע בשנים 1995-1996. שני הניסיונות היו מבוססים על תכני "השדה" בעברית, יצאו בהוצאה מפוארת, ונועדו להפצה בעולם, תוך התבססות על מודעות של יצרני ציוד וחומרים לחקלאות. ניסיונות אלה לא צלחו משום שהמודעות לא כיסו את ההוצאות.

"השדה" והמרכז החקלאי

האידיאולוגיה שהנחתה את מערכת "השדה" היא בעיקרה זו של המרכז החקלאי. ברוב שנותיו היה "השדה" כתב עת מקצועי בלבד. בשנות ה-70 הוחלט להעביר ל"השדה" את המדור "בשדות ישראל" — מדור המרכז החקלאי, שנדפס קודם בשלושת היומנים דאז: "דבר", "על המשמר" ו"למרחב". מדור זה קיים עד היום ואחראי לו איש המרכז החקלאי יוסף גלילי.

עם גבור ההתמקצעות בענפי החקלאות הגיעה המערכת למסקנה

שער גיליון "השדה" מאוקטובר 1996

אלפי מנויים

מאז אמצע שנות ה-80 עובר "השדה" משבר יחד עם החקלאות בישראל. מספר קוראיו פחת ואף כמות המודעות הצטמצמה. למשבר החקלאי גוספה עובדת ריבוי העתונים ומדורי ההדרכה שהתפרסמו בכתבי העת בארץ. זאת, בניגוד למצב שבו היה "השדה" מראשיתו אמצעי כמעט יחיד להעברת מידע חקלאי. כיום קיים שפע רב ומגוון של חומר כתוב ומודפס בכתבי עת כלליים וחברות ועלונים לנושאים מיוחדים מטעם אירגונים, משרד החקלאות ושירות המקצוע מטעם לשכות ההדרכה לאזוריהן. בנוסף קיימים ייעוץ והדרכה בעל פה ושפע קורסים, הדגמות, ימי עיון ושימוש באמצעי תקשורת מודרניים כגון רדיו וטלוויזיה. לעתים אף נשמעה הטענה, כי כל אלה יירשו את מקום "השדה", שכן זמנו עבר והוא אינו מתאים עוד לעידן המודרני, לפחות בצורתו הנוכחית ובהיקפו.

המעבר לעיצוב גרפי מודרני, שימוש במחשבים וכצבע והוספת של מדורי מיחשוב, כלכלה ומטאורולוגיה מודרניים סיעו ל"השדה" לעבוד לעידן המודרני. זאת, בנוסף לאלפי המנויים המשלמים דמי מנוי מלאים ומתזקקים אותו מבחינה כלכלית והמוכיחים את חיוניות הירחון גם כיום.

תודת המחבר נתונה ליוסף מ. מרגלית, העורך הראשי של "השדה" לשעבר, שעייץ בכתב היד ותרם לו הערות חשובות. רוב החומר במאמר נאסף מתוך עיון בעשרות כרכי "השדה".

כי אל לה להתיימר להקיף את כל נושאי החקלאות ולהחליט בעצמה על המידע הראוי לדפוס. על כן הקימה מערכת "השדה" חבר יועצים מתחומי ההדרכה והמחקר המשמשים רכזי מדורים: מטעים, בקר, בריאות בעלי חיים, כלכלה, מיחשוב ומטאורולוגיה. לכל ענף ומדור יש יועץ מקצועי הדואג לניפוי החומר, לדיוק ולהכוונתו. חומר הנוגע לנושא ספציפי נשלח לעיונם של מומחים לנושא, המחורים עליו דעתם.

שילוב "השדה" עם המרכז החקלאי ומוסדותיו לא היה אף פעם שלם. "השדה" טען כי ספרייתו צריכה לשמש כמחלקה לפירוטמים של המרכז החקלאי ואירגוני השונים. למעשה, מוציאים אירגונים שונים פירוטמים משלהם שאינם רק מספקי מידע, אלא הם גם מקצועיים ו"השדה" רואה בהם את מתחריו.

לשם מניעת תחרות ויריבות מינה המרכז החקלאי מנהלה מפקחת ובה חברים נציגי תנועות ההתיישבות השונות. למרות הקמת גוף העל הזה הוא אינו מצליח תמיד להתגבר על התחרות.

"השדה" ומוסדות המחקר וההדרכה

מטרות הייסוד של "השדה" ככתב עת חקלאי, המביא בין היתר תמצית תוצאות המחקר ובעיקר הנחיות עונתיות מעודכנות בכל ענפי החקלאות, תואמות גם את מטרות משרד החקלאות. לכן מהווים שירות ההדרכה והמקצוע (שה"ם) במשרד החקלאות, וכן מינהל המחקר החקלאי, פטרונים של "השדה" מהבחינה המקצועית והמדעית.

עם זאת, הכירו מחלקות מסוימות במשרד החקלאות בחשיבות הפירסום של חומר מקצועי הדרכתי ב"השדה" ולמדו להכין חומר שוטף לפירסום. מחלקות אחרות, כמו המחלקה לפלחה ומספוא והמחלקה לבקר, אף ריכזו במשך שנים מדורים משלהן בתוך "השדה" ונשאו בהוצאותיהם. שיתוף פעולה זה התפשט גם למחלקות אחרות כמו שירות ההדרכה והמקצוע המשתמש ב"השדה" כצינור להפצת הדרכה וידע לציבור החקלאים ברחבי הארץ.

מוסדות המחקר החקלאי, ובראשם מינהל המחקר החקלאי והפקולטה לחקלאות ברחובות, רואים ב"השדה" ובשלוחותיו בימה לפירוטמים מקצועיים של תמצית מחקריהם החשובים. גם אנשי מחלקות הקשורות עם הנעשה בתחום החקלאות במוסדות המחקר האקדמי, כגון האוניברסיטאות, הטכניון ומכון ויצמן, מפרסמים ב"השדה".

בזכות פירוטמים מדעיים אלה קנה לו הירחון שם בעולם כאחד הפירוטמים החקלאיים בעלי המשקל והמניטין בארץ. במינהל המחקר החקלאי הונהגה רפרנטורה של מאמרי מחקר, המקנה למחבריהם זכויות בתחום המדעי.